

І. П. ЛОПУШИНСЬКИЙ

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0002-7460-7476

О. Л. ДУРМАН

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0001-7829-9944

А. В. ЧУШАК

Херсонський національний технічний університет

ORCID: 0000-0001-9024-8381

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано основні виклики, що постали перед вищою освітою України внаслідок широкомасштабного вторгнення Російської Федерації до України, які насамперед пов'язані із знищенням інфраструктури закладів вищої освіти (далі – ЗВО), втратою кадрового потенціалу, скороченням фінансування вищої освіти, відтоком українських та іноземних студентів із ЗВО, забезпеченням академічної доброчесності в ЗВО в умовах воєнного стану. Висвітлено, що з початком воєнної агресії Російської Федерації проти України система освіти України, як і всієї країни, функціонує в екстремальних умовах. Особливістю цього періоду є необхідність поєднання важливих завдань, які сягають минулого і потребують свого логічного завершення, з реальними завданнями, зумовленими війною, і завданнями, які визначатимуть подальший розвиток системи вищої освіти. Зосереджена увага на тому, що перспективи трансформації системи вищої освіти не обмежено лише напрямками цифровізації, хоча апробація та широке впровадження сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій є досить актуальними. Також потребують пильної уваги розвиток неформальної та інформальної вищої освіти, а також створення механізмів визнання її результатів у системі формальної вищої освіти. Розглянуто актуальні проблеми, що загострилися та виникли в системі вищої освіти України в умовах стрімкого наростання встановлених викликів. Виявлено, що першочергової уваги потребують проблемні питання в галузі вищої освіти, спричинені війною, а найбільшим викликом для системи освіти є створення безпечних умов усім учасникам освітнього процесу. Окреслено досягнення цілей, які передбачають виконання низки конкретних завдань щодо інтеграції ЗВО до світового освітньо-наукового простору та забезпечення їх фінансової автономії ЗВО. Щодо перспектив подальшого розвитку наголошено на необхідності створення підґрунтя всеохопної трансформації для дальшого розвитку фахової передвищої та вищої освіти. Наведено можливості, які може отримати вища освіта України для свого розвитку навіть за таких складних умов.

Ключові слова: національна система вищої освіти України, виклики, можливості, потенціал системи вищої освіти, розвиток системи вищої освіти, заклади вищої освіти, студенти, кадровий потенціал ЗВО.

I. P. LOPUSHYNSKYI

Kherson National Technical University

ORCID: 0000-0002-7460-7476

O. L. DURMAN

Kherson National Technical University

ORCID: 0000-0001-7829-9944

A. V. CHUSHAK

Kherson National Technical University

ORCID: 0000-0001-9024-8381

FEATURES OF THE SYSTEM FUNCTIONING HIGHER EDUCATION OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

From February 24, 2022, the education system of Ukraine, like the entire country, functions in extreme conditions. The peculiarity of this period is the need to combine important tasks that date back to the past and need their logical conclusion with actual tasks caused by the war and tasks that will determine the future development of the higher education system. The article analyzes the main challenges faced by higher education in Ukraine as a result of the Russian Federation's large-scale invasion of Ukraine. They are primarily related to the destruction of the infrastructure of higher education institutions (hereinafter referred to as higher education institutions), the loss of personnel potential, the reduction of funding for higher education, the outflow of Ukrainian and foreign students from higher education institutions, and the maintenance of academic integrity in higher education institutions under martial law. It is emphasized the need to respond to these challenges as soon

as possible with appropriate measures in order to preserve higher education in Ukraine and increase its contribution to the socio-economic development of the country and its regions. Current problems that have worsened and arisen in the system of higher education of Ukraine in the conditions of a rapid increase in established challenges are considered. Attention is focused on the fact that the education system faces tasks that require immediate resolution and that would never be so urgent in peacetime, namely: the safety of the functioning of educational institutions, the organization of the educational process in conditions of martial law, and many others. In order to preserve and increase the potential of the national system of higher education, the ability to form high-quality human capital and ensure the innovative character of processes in society, we must make maximum efforts to create an effective management system in higher education, to transform them into socially responsible branches of specialist training; formation of trust of citizens, the state and business in the educational, scientific, and innovative activities of higher education institutions; ensuring the proper quality of educational and scientific activities of higher education institutions, the competitiveness of the specified link of education, its accessibility for various segments of the population. The opportunities that Ukrainian higher education can obtain for its development even under such difficult conditions are given.

Key words: national system of higher education of Ukraine, challenges, opportunities, potential of the higher education system, development of the higher education system, higher education institutions, students, personnel potential of higher education institutions.

Постановка проблеми

В умовах важких випробувань, невизначеності та складних умовах функціонування, у яких опинилися більшість державних інституцій України на початку 2022 року, слід також окремо дослідити ситуацію, що склалася навколо системи вищої освіти. У наші дні вже чітко стало зрозуміло, що система вищої освіти, попри активні процеси реформування, які відбувалися напередодні воєнних дій, виявилася закутою в бюрократичних механізмах і не мала змогу швидко на реагувати на виклики суспільства. Війна посилила й розширила виклики, що вже були постали до цього перед вищою освітою через епідемію COVID-19. Для національної системи вищої освіти це випробовування стало ще й своєрідним стимулом, що відкрив вікно нових можливостей, ставши каталізатором давно назрілих модернізаційних змін у вищій освіті. Насамперед ідеться про розвиток цифрової та дистанційної вищої освіти, зокрема онлайнної. Проте перспективи трансформації системи вищої освіти не обмежено лише цими напрямками. Потребують пильної уваги також розвиток неформальної та інформальної вищої освіти, створення механізмів визнання її результатів у системі формальної вищої освіти. На часі постала й апробація та широке впровадження сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Упродовж 2022 року до проблеми функціонування національної системи вищої освіти в Україні в умовах воєнного часу зверталися Андрій Вітренко (описує стан вищої та фахової передвищої освіти (далі – ФПВО) в умовах воєнного стану) [1], Добрянська О. М., Соколова Е. Т. (вивчають виклики системи вищої освіти України через механізми публічного управління в умовах війни) [2], Іщенко А., Карпенко М. (розглядають проблеми й перспективи українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ), [3], Тарасенко О., Тарасенко І. (розкривають проблеми та напрямки вирішення фінансування вищої освіти в повоєнному періоді) [13], Шевчук І. Б., Шевчук А. В. (досліджують виклики та можливості для вищої школи України в контексті освітньої аналітики кризь призму війни) [14] та ін. Водночас, у названих та інших наукових розвідках по суті не розкриваються питання функціонування системи вищої освіти України в умовах обмеженого фінансування 2022 року та в контексті аналогічної ситуації, що виникне при виконанні ЗВО державного бюджету України на 2023 рік (фінансування ЗВО зменшено з 33,3 млрд грн. 2022 року до 31,8 млрд грн. 2023 року – на 5%). У цьому зв'язку потребує вирішення проблема, як меншими зусиллями досягти більшого результату в діяльності ЗВО, тобто ефективності і результативності при мінімальній затраті бюджетних коштів.

Мета статті

Саме тому метою нашої статті й стало висвітлення особливостей функціонування системи вищої освіти в умовах воєнного стану, спричиненого агресією Російської Федерації проти України, та постановням перед системою ЗВО у цьому зв'язку низки суттєвих викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Воєнна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, стала викликом самому існуванню нашої держави, її суверенітету та незалежності.

Суттєвими викликами для сфери освіти є:

- загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини;
- масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики;
- вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу;
- загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення неперервності освітнього процесу;

- втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання;
- зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту;
- забезпечення розвитку приватної освіти на рівнях дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти.

[4, с. 12].

Крім того, відкрита російська агресія проти України впродовж 2022 року завдала значних матеріальних збитків сфері освіти України, у т.ч. й вищої. Так, за інформацією Міністерства освіти і науки України, станом на 1 серпня 2022 року було повністю зруйновано 7 ЗВО та 9 ЗФПВО, пошкоджено 49 закладів вищої й післядипломної педагогічної освіти, а також 71 ЗФПВО. Загалом у регіональному розрізі найбільших руйнувань і пошкоджень зазнали заклади вищої та фахової передвищої освіти Донецької, Луганської, Харківської, Чернігівської, Миколаївської, Запорізької областей.

Зазначимо, що збройна агресія Російської Федерації проти України, що наразі досі триває, спричинила серйозну загрозу життю та здоров'ю всіх громадян України. Задля створення безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу з Донецької, Луганської, Херсонської, окремих громад Запорізької й Харківської областей станом на 1 серпня 2022 року було переміщено (з урахуванням першої хвилі переміщення 2014 р.) 29 ЗВО державної, комунальної й приватної форм власності та 64 їх відокремлених структурних підрозділи. З прифронтових територій також було переміщено 40 ЗФПВО державної, комунальної й приватної форм власності та один відокремлений структурний підрозділ ЗФПВО [4].

Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України) для створення нормативно-правових підстав для переміщення закладів вищої та фахової передвищої освіти за воєнний період було видано понад 110 відповідних наказів та інших нормативно-правових актів [15].

Як зазначають Іщенко А. і Карпенко М., поза сумнівом, російська збройна агресія 2022 року призведе до істотних змін у системі вищої освіти України в цілому. Передовсім скорочення державних видатків на вищу освіту та бюджетних місць у ЗВО, зниження доходів населення, значне посилення «освітньої міграції» можуть спричинити суттєве зниження попиту на вітчизняну вищу освіту з відповідними наслідками для викладачів, адміністрацій та мережі ЗВО. Водночас війна стрімко прискорила перебіг природних тенденцій розвитку системи вищої освіти щодо оптимізації та корекції її структури, обсягів і змісту [3].

Упродовж 2022 року законодавчо-нормативне забезпечення діяльності закладів вищої та фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану, як і освітньої сфери в цілому, здійснювалося в межах та відповідно до Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» (зі змінами та доповненнями) [11], Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [7], а також згідно з іншими нормативно-правовими актами України. Відповідно до наказу МОН України від 07 березня 2022 року № 235 «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» [9], створювалося інституційне підґрунтя щодо вжиття заходів для забезпечення захисту учасників освітнього процесу, працівників і майна закладів освіти; проведення в разі потреби евакуації учасників освітнього процесу; забезпечення особливих умов навчання (встановлення індивідуального графіка навчання, надання академічної відпустки тощо) для тих здобувачів освіти, які перебувають у лавах Збройних Сил України або в підрозділах територіальної оборони, займаються волонтерською діяльністю. Забезпечувалися заходи з організації вступної кампанії 2022 року (наказ МОН України від 23 червня 2022 року № 587 «Про організацію роботи консультативних телефонів Міністерства освіти і науки «Вступна кампанія 2022 року» та інші накази, що регулюють питання вступу до ЗВО України). МОН України підготувало інформацію для всіх закладів освіти, включаючи ЗВО та ЗФПВО, щодо особливостей організації нового 2022/2023 н. р. і рекомендації щодо першочергових кроків із підготовки до нього, серед яких призначення комісій з обстеження закладів освіти на предмет готовності до організації навчання й забезпечення безпеки учасників освітнього процесу, визначення основної форми організації освітнього процесу, забезпечення провадження освітнього процесу впродовж навчального року [15].

У зв'язку зі зростанням кількості переміщених ЗВО МОН України було виконано аналіз рівня працевлаштування випускників таких закладів. Загалом аналіз проводився для 138-и ЗВО, що перебувають у підпорядкуванні МОН України, фінансуються з бюджету за затвердженою Кабінетом Міністрів України формулою. Складено Рейтинг ЗВО за оцінкою зайнятості та показником працевлаштування їх випускників на основі інформації від Пенсійного фонду України. Передання інформації регламентувалося нормативно-правовим актом «Порядок обміну інформацією між Пенсійним фондом України та Міністерством освіти і науки України». Автоматизація процесів отримання, оброблення, зберігання й аналізу інформації про працевлаштування випускників закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти здійснювалася з використанням інформаційної системи ЄДЕБО. Установлено, що в семи з дев'яти університетів, що було переміщено 2014 року та які знову були вимушені переміщуватися до безпечніших територій, спостерігаються досить низькі показники працевлаштування випускників. Лише Донецький національний технічний університет потрапив до групи з порівняно високим рейтингом, хоча до

початку військової агресії на Донбасі більшість із цих дев'яти ЗВО входили до ТОП-30 найкращих університетів країни. Низький рівень працевлаштування випускників переміщених ЗВО свідчить про те, що ці університети за попередніх вісім років значною мірою втратили кадровий потенціал, матеріально-технічну базу, зв'язки з базовими підприємствами-партнерами для проведення практики, контингент абітурієнтів/студентів, що зорієнтувалися на безпечніші регіони країни або на виїзд на навчання за кордон. Таким чином, слід налагодити системну фінансово-матеріальну державну, регіональну, міжнародну та іншу партнерську підтримку таких ЗВО, оскільки в подібній ситуації найближчим часом може опинитися значна частина українських університетів [4].

У цьому зв'язку, як зазначає МОН України, основними чинниками й ризиками, що впливатимуть на кадрове забезпечення національної економіки, суспільного життя в Україні, процес підготовки кадрів, їх перепідготовку та підвищення їхньої кваліфікації в найближчий воєнний період і повоєнний час, є:

- наявність пошкоджених, зруйнованих ЗВО та ЗФПВО, втрати матеріально-технічної бази, їх переміщення до безпечніших регіонів або перебування на тимчасово окупованих територіях;
- втрати кадрового потенціалу ЗВО та ЗФПВО, контингенту абітурієнтів/ студентів, які переорієнтувалися на безпечніші регіони країни чи на виїзд на навчання за кордон;
- підвищена ймовірність істотного скорочення контингенту для формування державного замовлення на наступні навчальні роки: у повоєнний період велика частка студентської/учнівської молоді, старшокласників, викладачів та інших працівників цих закладів освіти можуть не повернутися до України, залишившись за її межами;
- звуження бази для проведення практики внаслідок згорання роботи навчально-виробничих комбінатів (центрів, комплексів тощо) й провідних українських підприємств;
- кардинальні зміни в кадрових потребах національної економіки та суспільного життя, які динамічно виникають у воєнний і виникатимуть у повоєнний час та потребують виважених урядових рішень і дій;
- потреба подолання наявних недоліків (управлінських, законодавчо-нормативних, методологічних, інституційних тощо) у сфері реформування ЗВО та ЗФПВО, що проявляються у відсутності належної координації у сфері освіти дорослих; потреба поліпшення результатів підготовки кадрів ЗФПВО за рахунок посилення зв'язку теоретичної складової підготовки з вимогами ринку праці щодо вмінь, навичок тощо [4].

Основним напрямом розвитку вищої й фахової передвищої освіти України в повоєнний період буде її адаптація до європейських аналогів у контексті реалізації статусу країни-кандидата на членство в Європейському Союзі, яка буде здійснюватися за такими напрямками:

- гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального та методологічного забезпечення цих освітніх сфер;
- приведення Національної рамки кваліфікацій відповідно до норм і положеннями Європейської рамки кваліфікацій (щодо освітньої кваліфікації фахового молодшого бакалавра, четвертого рівня для випускників профільних шкіл тощо), адаптування Національної системи кваліфікацій до європейських аналогів, діяльності вітчизняних інституцій, що забезпечують якість вищої та фахової передвищої освіти (НАЗЯВО, НАК) тощо;
- формування системи державно-приватного й соціального партнерства у сфері підготовки фахівців між провайдерами освітніх послуг та їх користувачами/споживачами, зокрема роботодавцями й професійними організаціями;
- запровадження в практичну діяльність ЗВО та ЗФПВО підготовки, перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації за мікроступенями (мікрокредитами/мікрокваліфікаціями) [4].

На думку Шевчук І. Б. та Шевчук А. В., попри низку викликів для сучасної системи вищої освіти, які постали внаслідок російської агресії проти України, вона ще отримує певні можливості для розвитку. Ці можливості подано нижче [14], а також подано наше авторське розуміння цих можливостей:

- удосконалення територіальної організації вищої освіти в Україні (переміщення до великих міст ЗВО з територій, де ведуться активні бойові дії) – показало свою дієвість в умовах правового режиму воєнного стану, коли заклади вищої освіти з тимчасово окупованих територій були переміщені в області, де не велися активні бойові дії. Це дало змогу не тільки зберегти професорсько-викладацький та адміністративний персонал, але й продовжити навчальний та науково-дослідний процеси, провести вступну кампанію та розпочати новий навчальний рік, використовуючи матеріально-технічну базу ЗВО, що розміщені на мирних територіях. Фактично, ми маємо такий собі симбіоз релокації та академічної чи наукової мобільності;

– можливість міжнародної академічної мобільності для викладачів і студентів у провідних університетах Європи – є розширенням попередньої можливості на закордонні країни та іноземні університети. І дасть змогу викладачам та студентам не тільки пройти стажування чи отримати освіту в кращих університетах Європи, Азії чи обох Америк, а й дозволить «просякнутися духом» передового краю науки та освіти. Крім того, під час воєнної агресії можливість академічної мобільності дає змогу перебувати в безпечних місцях, подаль від театру воєнних дій;

– кооперація між українськими та закордонними ЗВО – така собі «академічна мобільність», але для науковців. Ця можливість дуже цінується в науково-академічному середовищі, адже дозволяє зараз провести дослідження

на такій апаратурі, яка раніше була майже недосяжна для наших дослідників. Дуже багато закордонних вишів запустили у себе програми продовження досліджень, які українські дослідники розпочали у себе в освітніх або наукових установах, проте не змогли закінчити через евакуацію чи руйнування їхніх «альма матер». За допомогою таких програм наші науковці можуть завершити свої дослідження на новому обладнанні самостійно або увійти до складу наукових колаборацій і представити своє дослідження як частину результату роботи великого (міжнародного) проєкту, що може включати в себе тисячі дослідників з усіх країн світу;

– інтенсивне впровадження інформаційних технологій в освітній процес та підвищення професіоналізму викладачів – це спричинене неможливістю проведення занять в університетських аудиторіях фізично (офлайн) та переходом на викладання і навчання онлайн з використанням засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Підвищення професійності викладачів обумовлено як попередньою можливістю, так і можливістю ознайомитися та навчитися застосовувати такі засоби інтерактивного навчання, як, наприклад, Mentimeter чи Mural. Вони, своєю чергою, дуже добре сприймаються молодіжною аудиторією, адже дають можливість в інтерактивній формі пройти опитування і тут же отримати результат або попрацювати командою і тут же побачити результати своєї спільної роботи, показати її іншим командам та отримати конструктивні зауваження та пропозиції. Крім того, якщо раніше для прослуховування якогось цікавого курсу необхідно було переїжджати на навчання в інше місто чи іншу країну, то сьогодні це можна зробити набагато швидше і набагато дешевше – просто використавши один з популярних месенджерів чи систем онлайн-конференцій;

– застосування технології гнучкого навчання – ця можливість є одним із наслідків перших двох, адже і мобільність, і онлайн навчання, і використання інтерактивних методів дозволяють гнучко планувати свою навчальну траєкторію, обирати ті курси і ті заклади вищої освіти чи заклади неформальної освіти, що дають знання і вміння, потрібні саме зараз і цікаві студентам. Крім того, це має також свої позитивні сторони й для викладачів, адже суттєво розширюють географію та кількісну аудиторію їх студентів;

– впровадження дистанційної форми навчання як повноцінної форми навчання для здобуття вищої освіти за деякими спеціальностями – така можливість є розвитком попередньої, адже є її удосконаленням і переведенням повністю на гнучкі цифрові платформи. Це дає змогу студентам вільно обирати де і як вчитися, проте ставить певні проблеми як перед закладами вищої освіти, так і перед національними чи наднаціональними органами, що опікуються регулюванням здобуття фахової вищої чи передвищої освіти. Тому, як і в попередній можливості, слід дуже якісно підходити до розробки та імплементації процедур зарахування балів (кредитів) за навчання, отриманих в різних ЗВО чи в закладах неформальної освіти, а також до визнання формальних дипломів (посвідчень, сертифікатів тощо), що будуть вказувати на рівень здобутої кваліфікації та твою спеціальність;

– впровадження моделі «освіта впродовж життя» з дуальними можливостями дозволяє студентам одночасно навчатися та працювати (отримання теоретичних знань та застосування їх в своїй професійній діяльності), а для викладачів – працювати в освітній та іншій сферах (отримувати практичні знання в тій чи іншій сфері свого освітньо-професійного спрямування та передавати набутий досвід (як теоретичний, так і практичний) студентам). При цьому така освіта буде постійно актуальною і направленою на розширення можливих горизонтів залучення осіб до роботи у певних професійних сферах;

Крім того, на нашу думку, необхідно проводити постійні опитування серед студентів закладів вищої та фахової передвищої освіти щодо тих основних напрямків удосконалення діяльності цих закладів як в умовах воєнного стану, так і у післявоєнний період.

На нашу думку цих здобувачів освіти можна запитати про те, що вони вважають основними завданнями ЗВФПВО. Наприклад, серед основних завдань можуть бути такі:

– надавати знання та вміння, необхідні на ринку праці, та готувати до конкуренції на цьому ринку, з врахуванням особливостей його різних сегментів – локального, регіонального, державного чи міжнародного);

– надавати можливість широким прошаркам суспільства навчатися за концепцією «longlife learning» – «навчання впродовж життя», метою якого стане теж забезпечення достатнього рівня знань та вмінь на конкурентному ринку праці;

– готувати студентів до дорослого життя, полегшувати їх інтеграцію в суспільство через залучення до різних форм громадянської активності;

– виховувати загальну культуру, розвивати самостійність та підприємливість;

– сприяти розвитку особистості, створювати умови для формування інтелектуальної еліти суспільства.

Проведення такого опитування дасть змогу не тільки оцінити очікування здобувачів від навчання у вишах, але й наперед спланувати концепції навчання у ЗВФПВО, сформувати та внести відповідні зміни в освітні стандарти, підготувати викладачів до проведення навчання відповідно до нових концепцій.

І якщо попередні завдання відносяться більше до змістовно-методологічного забезпечення, то необхідно паралельно проводити модернізацію закладів вищої та фахової передвищої освіти у сфері функціонально-технологічного забезпечення. Сюди можна віднести:

– забезпечення оновлення обладнання ЗВФПВО (комп'ютери, обладнання для експериментів, проєктно-конструкторської та дослідно роботи тощо);

- створення умов для комфортного проживання в освітніх кампусах (невелика відстань від місця проживання до навчальних корпусів, затишні будівлі, домашня атмосфера тощо);
- наявність умов для особистісного та спортивного розвитку (гуртки, секції, багатство культурно-спортивних подій тощо);

Крім того, не можна відкидати нагальну необхідність у запровадженні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та відповідного програмно-апаратного та організаційно-технологічного забезпечення, що включає в себе:

- наявність технічних засобів, сучасних гаджетів, можливості працювати з ними в навчальному процесі;
- наявність доступу до швидкісного інтернету не тільки в будівлях університетського кампусу, але у на всій території, що знаходиться в управлінні ЗВФПВО;
- використання спеціалізованих платформ та тренажерів, особливо у сфері підготовки фахівців медичного, ветеринарного, морського та інших профілів;
- застосування різноманітних програмних інструментів під час проведення занять;
- можливість автоматизованого зарахування знань та вмінь, отриманих в межах неформальної, інформальної та інклюзивної освіти, як результатів формальної освіти, для чого можна застосовувати кросплатформені шлюзи та інтеграцію;

Це дасть змогу підвищити доступність викладання та доступність сприйняття навчального матеріалу, підвищить компетенції здобувачів навіть за умов дистанційної освіти, дасть можливість використовувати надбання дуальної освіти.

Проте, звичайно, більшість із запропонованих заходів потребують суттєвого підвищення рівня фінансування закладів вищої та фахової передвищої освіти, що в умовах уведення у дію та продовження правового режиму воєнного стану з відповідним спрямуванням коштів на оборону, може стати невід'ємним тягарем для державного та місцевого бюджетів.

Так, наприклад, Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про залучення гранту на бюджетну підтримку від Цільового фонду багатьох донорів у розмірі \$4,5 млрд. Цей грант надано США та буде направлено до Цільового фонду багатьох донорів як третє додаткове фінансування для проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні». Залучені грантові буде спрямовано на забезпечення пенсійних виплат та окремих програм державної соціальної допомоги, таких як оплата житлово-комунальних послуг, підтримка малозабезпечених сімей, дітей-інвалідів та інвалідів з дитинства, ВПО, а також на оплату медичних послуг за програмою медичних гарантій тощо.

Як бачимо, видатків на фінансування вищої та фахової передвищої освіти цим грантом не передбачено. У цьому зв'язку головним є те, щоб вчасно виявляти загрози та виробити механізм для послаблення їх впливу, а кожну можливість якнайповніше й своєчасно реалізувати. Очевидно, що всі наведені моменти мають бути врахованими в операційних планах реалізації Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки [12].

Як зазначають Добрянська О. М. і Соколова Е. Т., за нових умов має відбутися синергія запитів суспільства, підтримка бізнес-організацій та реакція держави для розуміння нових реалій, зростання конкурентоспроможності освітньої сфери. Наразі ми спостерігаємо, що наперекір жорстокій агресії, яку сьогодні також відчувають і ЗВО, здатні здійснювати освітній процес, водночас ухвалення більш важливих рішень, оперативного реагування на життєво важливі виклики, створення робочих груп та індивідуалізованих підходів щодо дальшого розвитку залишаються відкритими для обговорення [2].

Висновки

Першочергової уваги потребують проблемні питання в галузі вищої освіти, спричинені війною, зокрема відновлення й розвиток інфраструктури закладів фахової передвищої та вищої освіти, що зазнали руйнувань і пошкоджень унаслідок збройної агресії Російської Федерації; відновлення кадрового потенціалу закладів освіти через значний відтік конкурентоспроможних педагогічних та науково-педагогічних працівників за кордон або в інші регіони країни, втрату зв'язку зі своїми закладами освіти; функціонування системи освіти в умовах обмеженого фінансування через зменшення обсягів бюджетних видатків у зв'язку з руйнацією економіки. Найбільшим викликом у новому, 2022/2023 навчальному році для системи освіти є створення безпечних умов усім учасникам освітнього процесу.

Досягнення окреслених цілей передбачає виконання низки конкретних завдань щодо забезпечення фінансової автономії ЗВО, їх інтеграції до світового освітньо-наукового простору, оснащення навчальних і науково-дослідних лабораторій сучасним обладнанням, забезпечення гармонізації структури вищої освіти України відповідно до зобов'язань країн-членів Європейського Союзу вищої освіти, посилення зв'язків освіти з наукою й бізнесом, розширення освітніх послуг у сфері освіти дорослих, посилення інноваційної діяльності. Маємо створити підґрунтя для дальшого розвитку фахової передвищої та вищої освіти. Надання Україні Європейською Радою статусу країни-кандидата на вступ до ЄС передбачає в короткостроковій перспективі всеохопну трансформацію всіх сфер суспільного життя. Це стосується й системи освіти загалом, і фахової передвищої, вищої освіти зокрема. Означені

та інші актуальні питання потребують комплексного вирішення й не можуть бути відтермінованими. Тож констатуємо, що система освіти загалом, а особливо сфера вищої та фахової передвищої освіти, перебуває в полі виняткової відповідальності за збереження живучості нашої країни й забезпечення її дальшого інноваційного розвитку.

Список використаної літератури

1. Вітренко, Андрій. Вища та фахова передвища освіта в умовах воєнного стану. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики, 2022. С. 161-162. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny>
2. Добрянська О. М., Соколова Е. Т. Публічне управління в умовах війни: виклики системи вищої освіти України. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15-28 квітня 2022 р.; ред. колегія : І. О. Дегтярьова, В. С. Куйбіда, П. М. Петровський та ін., уклад. Т. О. Мельник. Т. 2. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 205-206.
3. Іщенко А., Карпенко М. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи. 01.06.2022. Сайт Національного Інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики, 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny>
5. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
6. Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2022 році: затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 27 квітня 2022 року № 392. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/vstup-2022/05.05.2022/Poryadok_pryyomu.VO.392-400.05.05.2022.pdf
7. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
8. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2022 році : постанова Кабінету Міністрів України від 07 липня 2022 року № 767. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-derzhavne-zamovlennia-na-pidhotovkufakhivtsiv-naukovykh-naukovo-pedahohichnykh-ta-robotnychykh-kadriv-napidvyshchennia-kvalifikatsii-ta-perepidhotovku-kadriv-u-2022-rotsi-769-070722>
9. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану: наказ Міністерства освіти і науки України від 07 березня 2022 року № 235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text.194>
10. Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року № 711. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-rochatok-navchalnogo-roku-pid-chas-diyipravovogo-rezhimu-voennogo-stanu-v-ukrayini-i240622-711>
11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
12. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 року № 286-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-vukrayini-na-20222032-roki-286->
13. Тарасенко О., Тарасенко І. Фінансування вищої освіти в повоєнний період: проблеми та напрямки вирішення. С. 86-88. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20230/1/PIONBUG_2022_P086-088.pdf
14. Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Освітня аналітика кризь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. Економіка та суспільство. Випуск № 39, 2022. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/1420-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1365-1-10-20220708.pdf>
15. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua>

References

1. Vitrenko, Andriy. Vyshcha ta fakhova peredvyshcha osvita v umovakh voyennoho stanu. [Higher and professional pre-higher education under martial law]. Osvita Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu. Informatsiyno-analitychnyy zbirnyk. Instytut osvitynoi analityky [Education of Ukraine under martial law. Informational and analytical collection. Institute of Educational Analytics], 2022. P. 161-162. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny> (Accessed 30 October 2022)

2. Dobryanska O. M., Sokolova E. T. Publichne upravlinnya v umovakh viyny: vyklyky systemy vyshchoyi osvity Ukrainy. [Public administration in war conditions: challenges of the higher education system of Ukraine]. Publichne upravlinnya ta administruvannya v umovakh viyny i v postvoyennyi period v Ukraini [Public management and administration in the conditions of war and in the post-war period in Ukraine]: materials of Vseukr. science and practice conf. in three volumes, Kyiv, DZVO "University of Education Management" National Academy of Sciences of Ukraine, April 15-28, 2022; ed. collegium: I. O. Degtyarova, V. S. Kuybida, P. M. Petrovsky and others, comp. T. O. Melnyk. Vip. 2. K.: DZVO "UMO" of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2022. P. 205-206.
3. Ishchenko A., Karpenko M. Ukrainy's'ka systema vyshchoyi osvity v umovakh voyennoyi ahresiyi RF: problemy y perspektyvy [The Ukrainian system of higher education in the conditions of military aggression of the Russian Federation: problems and prospects]. 01.06.2022. Website of the National Institute of Strategic Studies. Available at: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y> (Accessed 30 October 2022)
4. Osvita Ukrainy v umovakh voyennoho stanu. Informatsiyno-analitychnyy zbirnyk. Instytut osvity i analityky, 2022 [Education of Ukraine under martial law. Informational and analytical collection. Institute of Educational Analytics], 2022. 358 p. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrainy> (Accessed 30 October 2022)
5. Osvita Ukrainy v umovakh voyennoho stanu. Innovatsiyna ta proyektna diyal'nist' [Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activity: Scientific and methodological collection] / general editor. S. M. Scarleta. Kyiv-Chernivtsi "Bukrek". 2022. 140 p.
6. Poryadok pryomu na navchannya dlya zdobuttya vyshchoyi osvity v 2022 rotsi [Procedure for admission to higher education in 2022]: approved. by Order No. 392 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 27, 2022. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/vstup-2022/05.05.2022/Poryadok.pryomu.VO.392-400.05.05.2022.pdf>. (Accessed 30 October 2022)
7. Pro vvedennya voyennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine]: Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 Vip. 64/2022. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>. (Accessed 31 October 2022)
8. Pro derzhavne zamovlennya na pidhotovku fakhivtsiv, naukovykh, naukovo-pedahohichnykh ta robitnychkykh kadriv, na pidvyshchennya kvalifikatsiyi ta perepidhotovku kadriv u 2022 rotsi On the state order for the training of specialists, scientific, pedagogical and labor personnel, for advanced training and retraining of personnel in 2022]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 7, 2022 Vip. 767. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-derzhavne-zamovlennya-na-pidhotovkufakhivtsiv-naukovykh-naukovo-pedahohichnykh-ta-robitnychkykh-kadriv-napidvyshchennya-kvalifikatsii-ta-perepidhotovku-kadriv-u-2022-rotsi-769-070722> (Accessed 31 October 2022)
9. Pro deyaki pytannya orhanizatsiyi roboty zakladiv fakhovoyi peredvyshchoyi, vyshchoyi osvity na chas voyennoho stanu [On some issues of organizing the work of professional pre-university and higher education institutions during martial law]: order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated March 7, 2022 Vip. 235. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>. 194 (Accessed 31 October 2022)
10. Pro pochatok navchal'noho roku pid chas diyi pravovoho rezhymu voyennoho stanu v Ukraini [On the beginning of the academic year during the legal regime of martial law in Ukraine]: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 24, 2022 Vip. 711. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pochatok-navchal'nogo-roku-pid-chas-diyipravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu-v-ukrayini-i240622-711> (Accessed 31 October 2022)
11. Pro pravovyy rezhym voyennoho stanu [On the legal regime of martial law]: Law of Ukraine dated May 12, 2015 Vip. 389-VIII (as amended). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>. (Accessed 31 October 2022)
12. Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku vyshchoyi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky [On the approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032]: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 23, 2022 Vip. 286. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-vukrayini-na-20222032-roki-286->. (Accessed 31 October 2022)
13. Tarasenko O., Tarasenko I. Finansuvannya vyshchoyi osvity v povoyennomu periodi: problemy ta napryamky vyrishennya [Financing of higher education in the post-war period: problems and solutions]. P. 86-88. Available at: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20230/1/PIONBUG_2022_P086-088.pdf (Accessed 31 October 2022)
14. Shevchuk I. B., Shevchuk A. V. Osvitnya analityka kriz' pryzmu viyny: vyklyky ta mozhlyvosti dlya vyshchoyi shkoly Ukrainy. [Educational analytics through the prism of war: challenges and opportunities for higher education in Ukraine]. Ekonomika ta suspil'stvo [Economy and society]. Issue Vip. 39, 2022. Available at: <file:///C:/Users/User/Downloads/1420-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1365-1-10-20220708.pdf> (Accessed 31 October 2022)
15. Ofitsiynyy sayt Ministerstva osvity i nauky Ukrainy [The official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Available at: <https://mon.gov.ua> (Accessed 31 October 2022)